

ДИНАМІКА МОВНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МЕШКАНЦІВ ДОНЕЧЧИНИ

Анатолій Загнітко

доктор філ. наук, професор,
завідувач кафедри
української мови та прикладної
лінгвістики Донецького
національного університету,
м. Донецьк

Ірина Кудрейко

аспірантка кафедри
української мови та прикладної
лінгвістики Донецького
національного університету,
м. Донецьк

Лягає під ногами ранковий степ, що не знав ані плуга, ані коси. Манять зір фіолетові шавлії, маленькі сонця скіфського друку, сині-сині озерця льону, червоні тюльпани. Срібно дихає сива ковила... А взимку, доки сягає зір, сніги, сніги, сніги...

Неосяжний степ, що простягся між володіннями Російської держави та Кримським ханством, а точніше між Доном, верхньою Окою й лівими притоками Дніпра й Десни, називався Диким полем.

Минув час. Дике поле стало густонаселеним Донецьким краєм з багатьма шахтами, промисловими підприємствами, школами, лікарнями, клубами, театрами, з чудовими пам'ятниками культури. *Сучасна Донеччина характеризується поліетнічністю. На її території проживає майже 130 етнічних груп. Наявність на території області представників різних національностей зумовлена історією заселення цього краю.*

Первісні люди селилися на берегах Сіргіса, сучасного Сіверського Донця, Молочної, Міуса і в період палеоліту, неоліту. Проте постійне населення з'явилося тут в основному з XVII ст.

У XIX ст. значна частина території сучасної Донецької області (Маріупольський і Бахмутський повіти) належала Катеринославській губернії. У перепису 1897 року так подано історію заселення цих територій: "Край, частина якого є Катеринославською губернією, почав заселятися лише в половині XVIII ст., коли утворилися невеличкі селища з малоросійських козаків і російських втікачів на кордоні Малоросії і Польщі. У 1753 році з приходом сербських вихідців, які поселилися між ріками Луганню і Бахмутом, заселений край було поділено на дві частини: Ново-Сербію — на захід від Дніпра і Слов'яно-Сербію — на

схід від нього. У 1764 році Ново-Сербія була перетворена на Новоросійську губернію, а Слов'яно-Сербія на Катеринославську провінцію, підпорядковану Новоросійській губернії.

У 1783 році обидві ці частини одержали назву Катеринославського намісництва, з якого в 1803 році була відокремлена Катеринославська губернія. З самого початку до Катеринославської губернії входило 8 повітів: Катеринославський, Олександрівський, Бахмутський, Верхньодніпровський, Новомосковський, Павлоградський, Слов'яносербський, Ростовський-на-Дону і Таганрозьке градоначальство. У 1874 році Олександрівський повіт було поділено на два: Олександрівський і Маріупольський повіти, а в 1887 році від Катеринославської губернії відокремили Ростовський-на-Дону повіт і Таганрозьке градоначальство.

Катеринославська губернія розташована між 30°14' [і 9°33'8" с.д. (від Пулкова) і 46°48'26" і 49°11'15" п.ш. Межами її з півночі є Полтавська і Харківська губернії, зі сходу — Область Війська Донського, з півдня — Азовське море та Таврійська губернія, а з заходу — Херсонська губернія" [3, с.3].

Загалом під кінець XVIII ст. на території нинішньої Донецької області нараховувалося понад 200 тис. осіб, що представляли до 40 етнічних груп.

У першій половині XIX ст. тривало подальше заселення краю й формування цього багатонаціонального складу населення. Після закінчення пільгового терміну, який надавався грекам для освоєння відведених їм земель, уряд провів їхнє межування в Маріупольському окрузі і прийняв рішення віддати неосвоєні греками землі німецьким колоністам, які стали селитися на півдні України з кінця XVIII ст. Через 6 років на півдні су-

часної Донецької області уже нараховувалося 17 поселень, заснованих переважно німцями-менонітами. Центром цієї німецької колонії у Приазов'ї стало поселення Остгейм (з 1935 р. Тельманове). На захід від німецьких колоній в с. Зеленопілля і Хлібодарівці розмістилися єврейські поселенці.

У другій половині XIX ст. у зв'язку з індустріалізацією Донбасу посилюється притік до краю російського населення. У переважній більшості з росіян і формувався місцевий управлінський персонал. Це й визначило ту ситуацію, що міста Донбасу здебільшого були російськомовними, в той час як село залишалось українськомовним [2, с.13-14].

“Вперше в окрему адміністративну одиницю Донбас був виділений 1 лютого 1919 року у складі двох повітів Катеринославської губернії: Бахмутського і Слов'яносербського. Центром цієї новоутвореної Донецької губернії була станція Яма Сіверська, а потім — Бахмут. У 1920 році після відновлення радянської влади в краї питання про конструювання Донецької губернії знову було порушено. На засіданні Центрального Виконавчого Комітету Російської Федеративної Республіки в присутності Володимира Ілліча Леніна 23 березня, а 16 квітня 1920 року на Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету було прийнято рішення про створення Донецької губернії. Загальна територія новоствореної губернії дорівнювала 54 тисячам квадратних кілометрів. З населенням 2 мільйони 660000 осіб.

У 1923 році здійснено адміністративну реформу. За нею скасовано повіти в області, створено сільради, райони, округи. У 1925 році губернія була ліквідована, як і повсюди в Україні. Лишилося 4 округи. В 1932 році створено нову Донецьку область приблизно в таких самих територіальних межах. У 1939 році Донецьку область поділено на дві області: на Ворошиловградську з центром у місті Ворошиловград та Сталінську з центром Сталіно. Відомо, що в 1961 році Сталінська область була перейменована у Донецьку” (цит за [1, с.48]).

Перший загальний перепис Російської імперії 1897 року містив питання про рідну мову і давав можливість з'ясувати кількість українців та особливості розселення їх по території губернії. Територія сучасної Донецької області належала Катеринославській губернії, а саме: Бахмутському та Маріупольському повітам. Аналіз даних дозволив встановити, що на той час у Катерино-

славській губернії мешкало 2113674 осіб, 68,90% українців. Склад населення за народністю у переписі визначався лише на основі даних про рідну мову. Катеринославська губернія за цим показником виділялася серед інших губерній Європейської Росії. За переписом різних окремих наріч зареєстровано 45, тобто в губернії мешкали представники 45 різних народностей (див. Таблицю 1).

До групи інших народностей, яка становить лише 0,24% населення губернії (Таблиця 1), належать: чехи — 450 осіб, серби — 92, болгари — 132, литовці — 297, жмуди — 28, латиші — 236, французи — 908, італійці — 146, іспанці — 1, шведи — 44, норвежці — 6, голландці — 10, англійці — 369, албанці — 2, вірмени — 545, перси — 26, осетини — 129, цигани — 1.293, грузини — 56, черкеси — 38, лезгини — 3, фіни — 34, іжора — 1, естонці — 71, лопарі — 2, вотяки — 3, зиряни — 6, перм'яки — 1, угорці — 9, башкири — 47, мешчеряни — 1, чуваші — 4, калмики — 12, сиро-халдеї — 3, не визначені — 56.

Аналізуючи ці дані, бачимо, що основним населенням у Катеринославській губернії на той час були малороси (68,90%), отже, за етнографічним складом Катеринославська губернія належить малоросам. Проте народності проживали компактно: у тих повітах, де сконцентрувалися великороси (у Катеринославському, Бахмутському, Маріупольському, Слов'яносербському повітах), кількість малоросів незначна, а місцем розташування великої кількості малоросів є Александрівський, Новомосковський, Павлоградський повіти. Крім того, що великороси і малороси зосередилися в різних повітах, деякі дані свідчать, що більша частина великоросів — прибуле робоче населення, це видно, по-

перше, з того, що більша їх частина розташувалася в містах Катеринославі та Бахмуті, по-друге, найбільша частина великоросів — чоловіки. Це ж можна сказати і про поляків, які розселилися в Катеринославському і Бахмутському повітах. Далі привертає увагу скученість німецького населення в таких повітах як Катеринославський, Олександрівський, Бахмутський і Маріупольський. У перелічених повітах розташовані німецькі колонії. Відокремленість національностей помітна в Бахмутському повіті, де оселилися майже всі молдавани Катеринославської губернії. Таку ж картину спостерігаємо і в Маріупольському повіті, де зібрані всі греки, татари, турки. Колонії перелічених чотирьох національностей існують в цій місцевості понад 100 років. Більша частина євреїв, як і слід було очікувати, розташувалися у містах, винятком є Бахмутський повіт, де розселилися три чверті євреїв.

За національністю та рідною мовою населення Бахмутського, Маріупольського повітів поділялося на такі групи: великороси — 239393 особи (40,81% від загальної кількості населення названих повітів), малороси — 310716 осіб (52,97%), білоруси — 3165 осіб (0,53%), поляки — 2528 осіб (0,43%), чехи й словени — 151 особа (0,02%), серби — 48 осіб (0,008%), болгары — 70 осіб (0,01%), литовці — 131 особа (0,02%), жмуди — 11 осіб (0,001%), латиші — 65 осіб (0,01%), молдавани (румуни) — 6466 осіб (1,1%), французи — 497 осіб (0,08%), італійці — 76 осіб (0,012%), німці — 21750 осіб (3,7%), шведи — 14 осіб (0,002%), норвежці — 5 осіб (0,0008%), голландці — 5 осіб (0,0008%), англійці — 325 осіб (0,06%), греки — 48432 особи (8,25%), вірмени — 341 особа (0,06%), перси — 14 осіб (0,002%), осетини — 61 особа (0,01%), цигани —

Таблиця 1. Склад населення Донеччини за народністю у переписі Російської імперії 1897 року (за даними про рідну мову)

Народність	Кількість	%
Малороси	1.456.369	68,90
Великороси	364.974	17,27
Євреї	99.152	4,69
Німці	80.979	3,83
Греки	48.740	2,31
Татари	17.253	0,82
Білоруси	14.052	0,66
Поляки	12.365	0,59
Молдавани	9.175	0,43
Турки	5.555	0,26
Інші	5.060	0,24

276 осіб (0,047%), євреї — 19748 осіб (3,36%), грузини (картвельські) — 11 осіб (0,001%), черкеси — 4 особи (0,0007%), фіни — 19 осіб (0,003%), естонці — 34 особи (0,005%), татари — 15818 осіб (2,09%), мешеряки — 1 особа (0,00017%), башкири — 2 особи (0,0003%), турки — 5337 осіб (0,9%) [3, с.7]. Отже, з одержаних даних видно, що більшість мовців — 52,97% — рідною вважали українську мову. Російську мову рідною назвали 40,81% населення Бахмутського, Маріупольського повітів.

За результатами перепису 1939 року маємо можливість зробити кількісне й відсоткове співвідношення населення Сталінської (сучасної Донецької) області за національністю і рідною мовою, порівняти національний склад мешканців міст і сіл досліджуваної області.

У переписі 1939 року представлено такі численні національності: українці, росіяни, євреї, поляки, німці, білоруси, молдавани, греки, татари, болгар, вірмени. Відомості про представників інших національностей, кількість яких є незначною, розміщено у графі "інші".

Загальна кількість міського й сільського населення Сталінської області — 3099810 осіб (у містах мешкає 2421432 особи, тобто 78,11% від загальної кількості населення області, населення сіл становить 678378 осіб що дорівнює 21,88% від загальної кількості населення області). Розподіл населення за національністю за даними цього перепису подано у Таблиці 2.

Представники різних національностей так розселилися на території досліджуваної області. У містах області кількість українців дорівнює 1340819 особам (що становить 55,37% від загальної кількості міського населення і 72,87% від загальної кількості українців, які мешкають на території області), росіян — 888389 осіб (тобто 36,68% від загальної кількості населення міст області і 91,63% від загальної кількості росіян, які проживають на зазначеній території), євреїв — 64089 (2,65% від загальної кількості міського населення і 97,76% від загальної кількості представників цієї нації, що розселилися на території сучасної Донецької області), поляків — 8007 осіб (0,33% від загальної кількості мешканців міст і 89,3% від загальної кількості поляків), німців — 16464 особи (0,68% від загальної кількості міського населення і 34,91 від загальної кількості німців, що мешкають на території області) білорусів — 27375 осіб (тобто 1,13% від загальної кіль-

Таблиця 2. Склад населення Донецчини за національністю за переписом СРСР 1939 року

Національність	Кількість	%
Українці	1.839.809	59,35
Росіяни	969.465	31,24
Греки	95.232	3,07
Євреї	65.556	2,11
Німці	47.154	1,52
Білоруси	30.146	0,97
Татари	12.181	0,45
Поляки	8.966	0,29
Молдавани	7.107	0,23
Болгари	4.280	0,14
Вірмени	3.897	0,13
Інші	14.017	0,45

кості міського населення і 90,8% від загальної кількості представників цієї нації в області), молдаван — 5620 осіб (0,23% від загальної кількості міського населення і 79,07% від загальної кількості молдаван області), греків — 39071 особа (1,61% від загальної кількості міського населення і 412,02% від загальної кількості представників цієї національності, мешканців сучасної Донецької області), татар — 13267 осіб (0,55% від загальної кількості мешканців міст області і 93,55% від загальної кількості татар, що мешкають на території області), болгар — 3506 осіб (0,14% від усього міського населення і 81,91 від загальної кількості болгар області), вірмен — 3594 особи (0,15% від загальної кількості міського населення і 92,22 від загальної кількості болгар, мешканців області). Щодо представників інших національностей, то їхня кількість дорівнює 11231 особі, тобто 0,46% від загальної кількості міського населення і 80,12% від

загальної кількості представників національностей, які не ввійшли до основного переліку національностей перепису.

Аналізуючи одержані дані, бачимо, що на території міст досліджуваної області найчисленнішими є українці, яких є 55,37% від загальної кількості міського населення Сталінської області, далі йдуть росіяни — 36,68%, євреї — 2,65%, греки — 1,61%, білоруси — 1,13%. Щодо представників інших національностей, які мешкали на території міст цієї області, то їхня кількість менша 1% від загальної кількості міського населення. Стосовно ж загальної кількості представників кожної національності і їхнього розселення у містах або селах області, то до міського населення належить 97,76% від загальної кількості євреїв, що мешкають на території області, 93,55% татар, 92,22% вірмен, 91,63% росіян, 90,8% білорусів, 89,3% поляків, 81,91% вірмен, 79,07% молдаван.

Таблиця 3. Розподіл населення Донецчини за переписом СРСР 1939 р. за показником уживання рідної мови (% до кількості населення цієї національності, % населення до загальної кількості населення)

Рідна мова	Кількість	% нац. (% з.к.)
Українська	1.545.487	84,0 (49,85 з.к.)
Російська	1.412.577	145,7 порівняно з росіянами (45,57 з.к.)
Грецька	52.681	55,31(1,7 з.к.)
Німецька	36.081	76,51 (1,16 з.к.)
Єврейська	15.995	24,4 (0,52 з.к.)
Татарська	11.431	80,6 (0,37 з.к.)
Білоруська	8.973	29,76 (0,29 з.к.)
Молдавська	3.805	53,53 (0,12 з.к.)
Вірменська	2.157	55,35 (0,06 з.к.)
Болгарська	1.579	36,9 (0,05 з.к.)
Польська	1.241	13,84 (0,4 з.к.)

З наведених даних видно, що майже все прибуле населення розмістилося на території міст області і тільки греки і німці сконцентрувалися у сільській місцевості (у містах греків мешкає 41,025%, а німців 34,91% від загальної кількості представників цієї нації, які проживають на території області).

У селах області українців мешкало 498990 осіб (73,55% від загальної кількості сільського населення), росіян — 81076 осіб (11,95%), євреїв — 1467 осіб (0,21%), поляків — 959 (0,14%), німців — 30690 осіб (4,52%), білорусів — 2771 особа (0,4%), молдаван — 1487 осіб (0,22%), греків — 56161 особа (8,28%), татар — 914 осіб (0,13%), болгар — 774 особи (0,11%), вірмен — 303 особи (0,04%), інші — 2786 осіб (0,41%), Отже, серед сільського населення області найчисленнішими є українці — 73,55%.

Розподіл населення Донеччини за переписом 1939 року щодо уживання рідної мови подано у Таблиці 3.

Із одержаних даних видно, що у суспільстві найуживанішими тоді були дві мови: українська, якою користувалося 49,85% населення області, і російська, яка задовольняла комунікативні потреби 45,57% мешканців досліджуваної території. Щодо рівня національної свідомості, то 100% росіян, 84% українців, 80,6% татар, 76,51% німців, 55,31% греків, 55,35% вірмен, 53,53% молдаван вважали рідною мовою мову своєї нації.

Аналізуючи мовленнєве тло міст Сталінської області, відзначимо, що 1286350 осіб (53,12% від загальної кількості мешканців міст) рідною вважають російську мову, 1067146 осіб (44,07% від з.к.) рідною назвали українську мову, 15609 осіб (0,64%) — єврейську, 1028 осіб (0,04%) — польську, 8121 особа (0,33%) — німецьку, 7557

Таблиця 4. Склад населення Донеччини за національністю за переписом СРСР 1970 року

Національність	Кількість	%
Українці	2.596.894	53,0
Росіяни	1.987.218	40,6
Греки	93.937	1,9
Білоруси	77.836	1,59
Євреї	39.988	0,8
Татари	26.716	0,54
Молдавани	11.760	0,24
Поляки	7.708	0,17
Болгари	7.708	0,15
Вірмени	6.029	0,12
Інші	35.319	0,72

осіб (0,31%) — білоруську, 2589 осіб (0,1%) — молдаванську, 13594 особи (0,56%) — грецьку, 10666 осіб (0,44%) — татарську, 1283 особи (0,05%) — болгарську, 1930 осіб (0,079%) — вірменську, 5559 осіб (0,22%) — інші. Отже, на території міст Сталінської області комунікативні функції більшості населення задовольняють російська та українська мови: російською мовою користуються 53,12% мешканців міст, українською — 44,07% мовців, кількість мовців, які користуються іншими мовами дорівнює 2,8% від загальної кількості населення міст. Щодо мовців сільської місцевості, то вони надають перевагу українській мові, яку вважають рідною 4789341 особа (70,51% від загальної кількості сільського населення), російську мову рідною назвали 126278 осіб (18,61%), єврейську — 386 осіб (0,056%), польську — 213 осіб (0,03%), німецьку — 27960 осіб (4,1%), білоруську — 1416 осіб (0,2%), молдавську — 1216 осіб (0,17%), грецьку — 39087 осіб (5,76%), татарську — 765 осіб (0,11%), болгарську — 341 особа (0,5%), вірменську — 227 осіб (0,03%), інші — 2148 осіб (0,31%).

З одержаних даних видно, що села Сталінської області майже всі були україномовні. Винятком є поселення німців і греків, щодо російської мови, то нею користувалося лише 18,61% сільського населення. Загальна кількість мовців Сталінської області, які рідною вважали українську мову, дорівнює 49,85%, російську мову рідною визнали 45,57% населення.

Перепис СРСР 1970 року надає можливість визначити кількісне і відсоткове співвідношення населення Донецької області УРСР за національним складом і рідною мовою [5]. Найчисленнішими національностями, представленими у переписі, є українці, росіяни, греки, білоруси, євреї, татари, молдавани, поляки, болгари, вірмени. Порівняно з попередніми переписами з переліку основних національностей вибули німці, усі інші національності збігаються. Відсутність німців на зазначеній території пов'язана з депортацією, яка відбулася у вересні 1941 року, коли понад 35 тисяч німців було переселено у Сибір та Казахстан.

Таблиця 5. Склад населення Донеччини за переписом СРСР 1970 року за показником уживання рідної мови

Національність	Рідна національна мова	Рідна українська мова	Рідна російська мова	Рідна інша мова
Українці (2.596.894 ос.)	1.831.910 ос. (70,54%)	<>	764.795 ос. (29,45%)	189 ос. (0,007%)
Росіяни (1.987.218 ос.)	1.973.061 ос. (99,2%)	14.000 (0,7%)	<>	157 ос. (0,007%)
Греки (93.937 ос.)	5.396 ос. (5,74%)	1.876 ос. (1,99%)	86.371 ос. (91,94%)	294 ос. (0,01%)
Білоруси (77.836 ос.)	24.999 ос. (32,11%)	1502 ос. (1,92%)	51.307 ос. (65,91%)	10 ос. (0,01%)
Євреї (39.988 ос.)	1.997 ос. (4,99%)	245 ос. (0,61%)	37.707 ос. (94,29%)	39 ос. (0,09%)
Татари (26.716 ос.)	16.079 ос. (60,18%)	154 ос. (0,54%)	10.468 ос. (39,18%)	15 ос. (0,05%)
Молдавани (11.760 ос.)	4322 ос. (36,75%)	875 ос. (7,4%)	6.548 ос. (55,68%)	15 ос. (0,01%)
Поляки (8.574 ос.)	853 ос. (9,94%)	1.653 ос. (19,27%)	5.944 ос. (69,32%)	124 ос. (1,44%)
Болгари (7.708 ос.)	1.597 ос. (20,71%)	309 ос. (4%)	5.797 ос. (75,20%)	5 ос. (0,06%)
Вірмени (6.029 ос.)	2.137 ос. (35,44%)	44 ос. (0,72%)	3.827 ос. (63,47%)	21 ос. (0,34%)

Загальна кількість міського і сільського населення Донецької області становила у 1970 році 4 млн. 891 тис. 979 осіб. Розподіл населення за національністю за переписом 1970 року подано у Таблиці 4. Щодо розподілу за показником рідної мови, в Таблиці 5 подано: у 1 стовпчику — кількість населення етнічної групи; у 2, 3 і 4 стовпчиках подано в абсолютному і %-вимірі до відповідної етнічної групи відповідні дані про те, скільки осіб вважають рідною мову своєї нації, українську, російську та іншу мову.

Аналізуючи ці дані, бачимо, що найбільша кількість представників різних етнічних груп надає перевагу російській мові як рідній, а саме: греки, білоруси, євреї, молдавани, поляки, болгари, вірмени (до цього переліку не потрапили українці і татари, бо більше 50% представників цих національностей рідною вважають мову своєї нації: 70,54% українців, 60,18% татар). Отже, 2945825 осіб, тобто 60,21% від загальної кількості населення Донецької області рідною вважали російську мову, українську мову рідною назвали 1852568 осіб, що дорівнює 37,87% мовців області.

Задля того, щоб охарактеризувати сучасне мовне тло Донецьчини, авторами статті було проведено соціолінгвістичне дослідження на території області.

Основним методом дослідження була анкета, до складу якої входили запитання, орієнтовані на вияв соціальних ознак інформантів і сфер вико-

Таблиця 6. Склад населення Донецьчини за національністю за Всеукраїнським переписом 2001 року

Національність	Кількість (тис. осіб)	% (2001 р. у % до 1989 р.)
Українці	2744,1	56,9 (101,9)
Росіяни	1844,4	38,2 (79,6)
Греки	77,5	1,6 (92,6)
Білоруси	44,5	0,9 (57,9)
Татари	19,1	0,4 (75,2)
Вірмени	15,7	0,3 (155,1)
Євреї	8,8	0,2 (31,4)
Азербайджанці	8,0	0,2 (187,1)
Інші	63,5	1,3
Разом	4825,6	100 (90,8)

ристання української та російської мов. Анкетування проводилося серед студентів вищих навчальних закладів Донецька протягом жовтня 2008 року.

Загальна кількість опитуваних дорівнює 286 особам, — всі вони є мешканцями Донецьчини і репрезентують різноманітний національний склад. Серед інформантів наявні представники таких національностей: українці — 198 осіб (69,23% від загальної кількості опитуваних), росіяни — 44 особи (15,38%), білоруси — 18 осіб (6,29%), греки — 8 осіб (2,79%), євреї — 7 осіб (2,45%), вірмени — 3 особи (1,04%), татари — 3 особи (1,04%), молдавани — 1 особа (0,34%), азербайджанці — 1 особа (0,34%), поляки — 1 особа (0,34%), лезгини — 1 особа (0,34%), корейці — 1 особа (0,34%).

Метою цього дослідження було порівняти, якій мові сьогодні надають

перевагу мешканці Донецької області. В опитуванні брали участь мешканці Донецька — 173 особи і Донецької області — 113 осіб, серед яких мешканці таких міст: Макіївка — 58 осіб, Авдіївка — 9 осіб, Березове — 2 особи, Горлівка — 7 осіб, Докучаєвськ — 5 осіб, Єнакієве — 6 осіб, Гророве — 1 особа, Красноградівка — 1 особа, Курахове — 3 особи, Новий Світ — 3 особи, Світлодарськ — 4 особи, Старобешеве — 4 особи, Харцизьк — 2 особи, Ясинувата — 8 осіб.

За результатами цього опитування виявилось, що рідною вважають українську мову 80 осіб (українці), що дорівнює 40,4% від загальної кількості опитуваних і 27,97% від загальної кількості опитуваних. Російську мову рідною визнали 203 особи (70,97% від загальної кількості опитуваних) і тільки 3 вірмен назвали рідною мовою вір-

Таблиця 7. Мовний склад населення Донецької області за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року (% з.к. населення Донецьчини)

Національність	Рідна національна мова	Рідна українська мова	Рідна російська мова	Рідна інша мова
Українці	41,2	<>	58,7	0,1
Росіяни	98,6	1,3	<>	0,1
Греки	5,4	3,2	91,3	0,1
Білоруси	10,4	3,9	85,5	0,2
Татари	24,3	1,6	73,9	0,2
Вірмени	38,6	1,4	59,5	0,5
Євреї	1,5	2,4	95,9	0,2
Азербайджанці	42,2	1,8	53,7	2,3
Грузини	26,0	2,5	71,1	0,4
Молдавани	15,2	7,1	77,1	0,6
Болгари	7,1	5,8	86,8	0,3
Німці	4,8	6,5	88,6	0,1
Поляки	4,1	19,3	75,7	0,9
Цигани	44,9	13,0	40,3	1,8
Інші	23,9	3,9	69,9	2,3

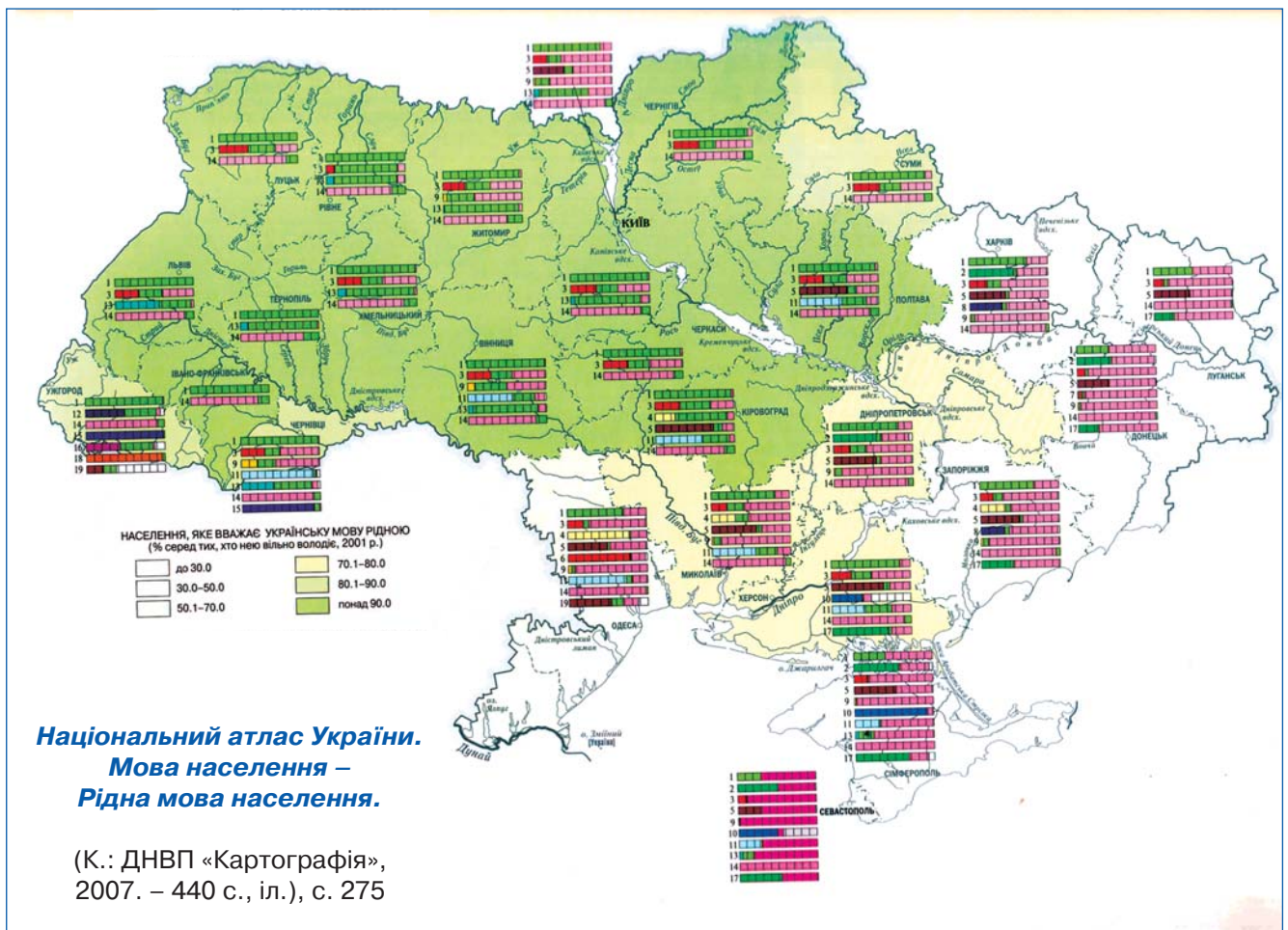
менську, що свідчить про високий рівень національної свідомості представників цієї нації. Дані нашого опитування не дуже різняться від Всеукраїнського перепису населення 2001 року. За даними цього перепису українську мову вважали рідною 24,1% населення Донецької області (що на 6,5 відсоткового пункта менше, ніж за даними перепису 1989 року). Російську мову визначили як рідну 74,9% (у порівнянні з переписом населення 1989 року цей показник збільшився на 7,2 відсоткового пункта). Дані Всеукраїнського перепису щодо розподілу населення Донеччини за національністю і уживанням рідної мови подано, відповідно, у Таблицях 6 і 7 [6, 7].

Аналіз переписів 1897, 1939, 1970, 2001 років, соціолінгвістичного опитування серед

студентства Донецької області дає можливість визначити зміни, які відбулися на мовному та досліджуваній території протягом останніх 120 років: мовна ситуація у Донеччині мала й досі має вияв багатокомпонентної, проте наприкінці XIX ст. українська мова домінувала, а протягом наступного XX ст. домінувати, паралельно з українською, стала російська мова, що ми спостерігаємо й дотепер; за переписом 1897 року бачимо, що найбільшою демографічною силою характеризувалася українська мова (52,4% населення говорили нею). За останні 100 років ситуація суттєво змінилася: кількість російськомовного населення збільшилася від 40,81% до 74,9%, а україномовного — зменшилася від 52,97% до 24,1%, за показником “рідна мова” більшість українців вважають рідною російську, що свідчить про

низький рівень національної свідомості; щодо зовнішньої та внутрішньої оцінки мовцями комунікативного використання мов, то більшість (70,97%) опитуваних студентів надають перевагу російській мові. (У нашому дослідженні ми виокремили студентів саме тому, що вони є особливою соціальною групою, яка має порівняно високий освітній рівень, найвищий рівень соціальної активності).

Отже, проведений аналіз даних за останні 120 років щодо етнічної та мовної ідентифікації мешканців досліджуваної території дає можливість виявити показники демографічної та комунікативної потужності української та російської мов, визначити актуальні питання мовної політики, спрямовані на захист і підтримку української мови як державної.

Література

1. **Загнітка А.П.** Слово у душі — душа у слові. Розповіді за сторінками авторської програми “Мова рідна, слово рідне...” (1989-1996 рр.): Науково-популярне видання. — Донецьк: Академія, 1997. — 434 с.
2. Східностепові українські говірки. Наук.-навч. посібник / За заг. ред. А. Загнітка. — Донецьк: ДонДУ, 1998. — 114 с.
3. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Т. XIII. Екатеринославская губерния. — Спб., 1904. — С. 3,7.
4. Державний архів Донецької області.—Р—4249.— Оп.1 доп. — Спр. 20. Сводные таблицы 1939 г.—С. 1.
5. Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г.Т.VII. — М.: “Статистика”, 1974. — С. 79, 82, 167.
6. <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/donetsk/>